

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในระยะเวลาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคที่ถือว่าโลกเจริญขึ้นอย่างมาก มีการพัฒนาอย่างสูง แต่สังคมกลับประสบปัญหาเพิ่มมากขึ้นและร้ายแรงยิ่งกว่าแต่ก่อน จนถึงกับกล่าวกันว่าสังคมมนุษย์เดินผิดพลาด การพัฒนาล้มเหลวและอารยธรรมของมนุษย์ติดตัน ปัญหาและความเสื่อมโทรมที่เกิดขึ้นในยุคนั้นมากแล้วนี้ รุนแรงถึงขนาดที่อาจนำมนุษยชาติไปสู่ความพินาศสูญพันธุ์ได้ นับเป็นภัยที่ร้ายแรงอย่างไม่เคยมีมาก่อน (พระเทพเวที, 2534: 90)

จากแนวคิดการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในอดีตที่ให้ความสำคัญกับการเร่งรัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ยุทธศาสตร์การพัฒนามุ่งเน้นพัฒนาอุตสาหกรรมและการผลิตเพื่อการส่งออก โดยอาศัยความได้เปรียบทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ และทรัพยากรมนุษย์มาใช้ขยายฐานการผลิตเพื่อสร้างรายได้และการมีงานทำ ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์ที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศในช่วงเวลานั้น อย่างไรก็ตามการเจริญเติบโตทางด้านทางเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ และความเจริญทางวัตถุที่มากขึ้น มิได้หมายความว่าคนไทยและสังคมไทยจะมีความสุขสมบูรณ์ มีคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างทั่วถึง วัฒนธรรมและวิถีชีวิตที่ดีงามและเรียบง่ายของสังคมไทยเริ่มเปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กับความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539: ก)

สังคมชนบทเปลี่ยนไปในทางที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความมั่นคงของครอบครัวและชุมชน ตลอดจนวิถีความเป็นอยู่ เนื่องจากคนในชนบทไม่สามารถปรับตัวได้ทันกับกระแสเปลี่ยนแปลงจากภายนอกที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรง ผลกระทบที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจนคือ ครอบครัวชนบทขาดความอบอุ่น เนื่องจากการอพยพแรงงานเข้าสู่เมือง วัฒนธรรมที่ดีงามในท้องถิ่นเสื่อมถอยลง เกิดการแข่งชิงทรัพยากรอย่างรุนแรง และเกิดการขัดแย้งระหว่างกฎหมายและประเพณีท้องถิ่น การพัฒนาในลักษณะเช่นนี้เป็นการเปลี่ยนเข้าสู่ระบบทุนนิยม เป็นการพัฒนาที่ไม่สมดุล เพราะเกิดความเหลื่อมล้ำอย่างมากมากระหว่างภาคเมืองกับภาคชนบท และระหว่างภาคอุตสาหกรรมกับภาคเกษตรกรรม สังคมไทยมีความเป็นวัตถุนิยมมากขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาพฤติกรรมของคนในสังคม คือการย่อหย่อนในศีลธรรม จริยธรรม ขาดระเบียบวินัย เอร็ดเอาเปรี้ยว ส่งผลให้วิถีชีวิตและค่านิยมดั้งเดิมที่ดีงามของไทยเริ่มจางหายไปพร้อม ๆ กับการล่มสลายของสถาบันครอบครัว ชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น ผลของการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เรียกว่าเป็นวิกฤตการพัฒนา เพราะสังคมไทยต้องเผชิญ

กับปัญหาต่าง ๆ มากมาย นับแต่ภาคเกษตรกรรมและชุมชนชนบทที่ประสบปัญหาหนี้สินความยากจน การสูญเสียที่ดิน ตลอดจนการสูญเสียอำนาจในการควบคุม และจัดการทรัพยากรจนเกษตรกรรมต้อง กลายเป็นเพียงคนรับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ด้านสังคมเมืองเกิดสภาวะแวดล้อมเสื่อมโทรม สภาพ ปิ๊งคั้นทางจิตใจที่เกิดจากความแออัดของสังคมเมือง และอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตาม การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539:2 อานันท์ กาญจนพันธ์, 2538: 170-171 \ บรرتها ฤกษ์ศิริกุล, 2539: 33)

ภาพการพัฒนาดังกล่าวก่อให้เกิดการเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรม ซึ่งมีผลต่อความเจริญ ของเมือง ในขณะที่ชนบทซึ่งเป็นแหล่งวัตถุดิบ ป่าไม้ น้ำ แร่ธาตุและแรงงานถูกดูดซับเป็นทุนรูดถูก ให้แก่ภาคเมือง ทำให้เกิดความไม่สมดุลของเมืองและชนบท คุณภาพชีวิตแตกต่างกันอย่างชัดเจน ทำให้ เกิดการอพยพผู้เมืองจำนวนมาก ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตในชนบทและการขยายตัวของชุมชนแออัด ในเมือง อีกทั้งยังส่งผลต่อเนื่องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม จิตใจ และการพัฒนา กล่าวคือ

1. ด้านวัตถุ มีการนำเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่มาใช้ในการผลิต และการดำรงชีวิต มากขึ้น
2. ด้านสังคม มีการเปลี่ยนแปลงมโนทัศน์และค่านิยมมีความขัดแย้งระหว่างบทบาท หน้าที่ ของบุคคลและสถาบันต่าง ๆ ทางสังคมมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อระบบโครงสร้างและระบบประเพณี คั้งเดิมของสังคมไทยให้เปลี่ยนไป
3. ด้านจิตใจ คนไทยทยอยห่างออกจากศรัทธาความเชื่อในศาสนาธรรมที่เคยใช้เป็นหลักในการ ดำเนินชีวิต ทำให้เกิดภาวะความเสื่อมทรามทางศีลธรรมและจริยธรรมอย่างน่าวิตก (คณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ, 2534: 3. คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, มปป: 203-204)
4. ด้านการพัฒนา ประชาชนไม่มีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการพัฒนาท้องถิ่น ทำให้การ บริหารจัดการของรัฐไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง และไม่เป็นที่พอใจตามความต้องการของประชาชน เนื่องจากยึดทิศทางและแผนพัฒนาที่ส่วนราชการจัดทำขึ้นเป็นหลัก (คณะกรรมการพัฒนาชนบทและ กระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาค, 2538: 3)

ผลกระทบการพัฒนาประเทศดังกล่าว ส่งผลให้คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แห่งชาติ ตลอดจนนักพัฒนา นักวิชาการ ต่างเสนอแนวคิดและทางเลือกในการพัฒนาประเทศ อย่างเป็นระบบ มีความสมดุลเพื่อผลการพัฒนาประเทศที่ยั่งยืนต่อไปในอนาคต ดังที่คณะกรรมการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้กล่าวไว้ในปฐมบทของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2540 - 2544) ว่า สังคมไทยที่พึงปรารถนาในอนาคตคือ สังคมที่มีความสงบสุข สังคมที่มีสมรรถภาพ ความยุติธรรม มีความเมตตากรุณา เคารพในสิทธิมนุษยชน ครอบครัวอบอุ่น ชุมชนเข้มแข็ง และ

มีหลักการของศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในการดำรงชีวิตของคนในสังคม (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539: ก)

การเสนอแนวคิดในการพัฒนาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์นี้เอง แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 จึงปรับเปลี่ยนแนวคิด ทิศทาง และกระบวนทัศน์ใหม่ โดยมุ่งการพัฒนาที่ท้าทายต่อการอยู่รอดของระบบเศรษฐกิจและความมั่นคงของสังคมไทยในอนาคต คือการพัฒนาคนซึ่งหมายถึงการพัฒนาคุณภาพและสมรรถนะของคนให้สามารถมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ที่จะเป็นการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชน สังคมและของชาติในที่สุด (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2539: ก-ง)

แนวคิดการพัฒนาคอนเป็นศูนย์กลางการพัฒนาประเทศดังกล่าว ได้รับการตอบสนองอย่างกว้างขวาง ดังเช่น บรรเทา ฤกษ์ดิกุล (2539: 33) กล่าวถึง การพัฒนาทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสังคมว่า จะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการคำนึงถึงครอบครัว ชุมชนชาติ และ สภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม คุณภาพชีวิตจะไม่ถูกนำมาพิจารณาหากทรัพยากรธรรมชาติยังสูญเสียไปอย่างไม่สามารถฟื้นฟูได้ และ การใช้พลังงานยังสูญเปล่า คุณค่าทางวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนจะต้องขึ้นอยู่กับความเสมอภาคและความเป็นเอกภาพ ความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจจะต้องไม่ละเมิดจริยธรรมและความยุติธรรมทางสังคม

ประเวศ วะสี กล่าวว่า การพัฒนาประเทศมีข้อบกพร่องมากมายเพราะพัฒนาวัตถุและผลผลิตหรือความเติบโตทางเศรษฐกิจมากกว่าพัฒนาคนและสิ่งแวดล้อม การพัฒนาควรผลักดันความคิดที่ส่งเสริมให้เกิดองค์กรที่จะเข้าไปสนับสนุนการพัฒนาที่ให้ความสำคัญกับคน และสิ่งแวดล้อม หรือมีคนเป็นเป้าหมาย โดยมุ่งการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเอง และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม โดยเน้นที่การพัฒนาศักยภาพชุมชน ให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้และวิเคราะห์ปัญหาเพื่อหาทางออกด้วยตนเอง (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539: 82) อีกทั้งยังเสนอแนวคิดแบบองค์รวม (holistic) หรือบูรณาการ (integration) คือการคิดแบบเชื่อมโยง เพราะโดยธรรมชาติแล้วทุกสิ่งทุกอย่างเชื่อมโยงกัน การแก้ปัญหาจะต้องคิดแบบเชื่อมโยง จึงจะทำให้สามารถมองเห็นภาพรวมทั้งหมด ไม่เสียเวลาไปกับการมองส่วนย่อยส่วนใดส่วนหนึ่งโดยเฉพาะ ซึ่งจะทำให้แก้ปัญหาไม่ได้ผล หรือแก้ไขเพียงเฉพาะหน้าเฉพาะส่วนเท่านั้น (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539: 88-89)

แนวคิดแบบองค์รวมนี้คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2539: 167) กล่าวเสริมว่ามีความสำคัญยิ่ง เพราะสิ่งทั้งหลายอยู่ในระบบที่เชื่อมโยงกัน มีผลกระทบต่อกันและกัน มนุษย์มีทั้งส่วนที่เป็นตัวของตัวเองและส่วนที่เชื่อมโยงสัมพันธ์กับระบบ การมีปัญญาเข้าใจตัวเองเข้าใจระบบ และสามารถดำรงอยู่ร่วมกันในระบบอย่างได้คุณภาพ เป็นสิ่งที่พึงปรารถนาของมนุษยชาติ การเรียนรู้ของมนุษย์ทุกวันนี้ ไม่เรียนรู้เพื่อให้เข้าใจตนเองและเข้าใจระบบ แต่เป็นการเรียนรู้ที่เน้นทางเทคนิคเกือบทั้งหมด

มนุษย์จึงไม่มีปัญหาที่เข้าใจตนเอง และไม่มีปัญหาเข้าใจระบบ เป็นเหตุให้ขาดความสามารถในการดำรงอยู่ร่วมกันได้อย่างดุลยภาพ การดำรงอยู่ร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพควรเป็นจุดมุ่งหมายร่วมกันของมนุษย์ หรือเป็นตัวตั้งของการพัฒนา เพราะมนุษย์ไม่ได้ดำรงอยู่โดด ๆ ชีวิตมนุษย์ล้วนเป็นสัมพันธ์ภาพระหว่างสิ่งทั้งหลายทั้งปวง (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539: 167)

การอยู่ร่วมกันในสังคมที่มีลักษณะดุลยภาพนี้เอง คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติกล่าวว่า สังคมที่มีดุลยภาพ คือชุมชนที่สมาชิกมีความเอื้ออาทรต่อกันมีความเชื่อร่วมกัน มีระบบคุณค่าร่วมกัน มีการทำมาหากิน มีกฎกติกาและประเพณีการอยู่ร่วมกัน ถ้าสัมพันธ์ภาพขาดความสมดุล เพราะเหตุภายในหรือภายนอกก็ตาม ชุมชนจะขาดปกติภาพ วิกฤติ และล่มสลาย อันเนื่องมาจากความเสื่อมถอยจากชีวิตวัฒนธรรมที่คนในชุมชนเกิดทัศนคติการกระทำแบบแยกส่วน กระทบต่อการดำรงชีวิตร่วมกัน ทำให้ไม่สามารถรักษาดุลยภาพการอยู่ร่วมกันได้ เป็นการเดินบนเส้นทางสู่วิกฤติการณ์ (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539: 159-161)

การรักษาคุณภาพของสังคมจำเป็นต้องมีระบบที่เป็นตัวประสานชีวิตร่วมกัน คือวัฒนธรรม เพราะวัฒนธรรมคือระบบการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ วัฒนธรรมต่างจากวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี หรือเศรษฐกิจ ซึ่งแยกส่วนเป็นเรื่อง ๆ และเฉพาะบางคน แต่วัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อคนทั้งหมด สามารถดำรงชีวิตร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมจึงเป็นภูมิปัญญาที่เป็นบูรณาการ และมีจุดมุ่งหมายที่ดุลยภาพของการดำรงชีวิตร่วมกัน วัฒนธรรมจึงเป็นภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2539: 159) และมีอิทธิพลสูงมากต่อการพัฒนาสังคมทุกด้าน การเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาจะเกิดขึ้นไม่ได้หรือเกิดขึ้นไม่ดี หากการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ มิได้คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรม (ประเวศ วะสี อ้างถึงใน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539: 80)

แนวคิดการพัฒนาในแนวทางวัฒนธรรมดังกล่าว ได้รับการขานรับอย่างกว้างขวาง ประเวศ วะสี กล่าวว่า การศึกษาวัฒนธรรมดังกล่าว ก่อให้เกิดกระแสความตื่นตัวในเรื่องการศึกษาและฟื้นฟูภูมิปัญญาไทยหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น จนเป็นกระแสที่ได้รับความสนใจในปัจจุบัน ทั้งนี้เนื่องจากตระหนักในปัญหาวิกฤตการณ์ในการพัฒนาแบบตะวันตก และทอศทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539:81)

พระเทพเวที (2534:91) กล่าวว่า องค์การสหประชาชาติได้เริ่มต้นความเคลื่อนไหวในการเปลี่ยนทิศทางของการพัฒนาใหม่แล้ว โดยประกาศตามข้อเสนอขององค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม หรือ UNESCO ให้ พ.ศ.2531-2540 เป็นทศวรรษโลกเพื่อการพัฒนาทางวัฒนธรรม (World Decade for Cultural Development) สหประชาชาติได้แถลงถึงความผิดพลาดของการพัฒนาในสมัยที่

ผ่านมา ซึ่งได้มุ่งการขยายตัวทางเศรษฐกิจและความเจริญรุ่งเรืองพร้อมทางวัตถุ โดยให้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นเจ้าบทบาทใหญ่ในกระบวนการพัฒนา และประกาศให้เปลี่ยนแปลงแนวทางการพัฒนาใหม่โดยยึดวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา

ในประเด็นการพัฒนาโดยคิดแบบองค์รวมเพื่อสร้างความสมดุล โดยเน้นวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการพัฒนาดังที่กล่าวมา วีรยุทธ วิเชียรโชติ (2538: 270-271) กล่าวถึงการพัฒนาว่า หากการพัฒนาประเทศโน้มเอียงไปทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีมากเกินไปแล้ว การพัฒนาจะเป็นไปอย่างไม่สมดุล ซึ่งศาสตร์ที่จะเป็นกบฏในการพัฒนาสู่ความสมดุล ประกอบด้วย 1) ระบบทางจิตวิทยาและจิตใจ 2) ระบบทางวัฒนธรรม 3) ระบบทางด้านวัตถุและเศรษฐศาสตร์ ศาสตร์ทั้งสามนี้หากแยกส่วนจากกัน จะก่อให้เกิดความไม่สมดุลในการพัฒนา อันก่อให้เกิดความล้มเหลวในการพัฒนาที่ยั่งยืนต่อไป

นอกจากนี้คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2539: 160) ยังกล่าวเสริมในส่วนของวัฒนธรรมว่า มิใช่เป็นสิ่งที่หยุดนิ่งเพื่อรอการอนุรักษ์เท่านั้น หากแต่มีกระบวนการเรียนรู้ที่จะเสริมสร้างการพัฒนาได้อย่างคึกคัก เพราะวัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาของอดีตที่มีชีวิตเป็นเพียงความรู้ในอดีตที่สำเร็จรูปตายตัวหยุดนิ่งเท่านั้น เพราะเมื่อถึงต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไปก็ล้าสมัยหมดยุค เอามาใช้ไม่ได้ แต่วัฒนธรรมมีการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการต่อเนื่อง เชื่อมโยงอดีต ปัจจุบัน อนาคต การเรียนรู้ไปเอาความรู้ในอดีตมาเป็นเครื่องเรียนรู้ได้ วัฒนธรรมมีทั้งส่วนที่เป็นความรู้ และส่วนที่เป็นการเรียนรู้อย่างบูรณาการเพื่อดำรงชีวิตร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพ อันเป็นการเชื่อมโยงทุกสิ่งอย่างเป็นพลวัต

จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นได้ว่าองค์ประกอบในการพัฒนาสู่ความสมดุลนี้เกี่ยวข้องกับเรื่องของวัฒนธรรม และระบบทางจิตวิทยาและจิตใจ อันเกี่ยวข้องโดยตรงกับวิถีการดำรงอยู่ของมนุษย์ และเมื่อนำมาประสานกับระบบทางเศรษฐศาสตร์ ที่มุ่งเน้นด้านวัตถุ จึงก่อให้เกิดความสมดุลในการพัฒนาต่อไป

หากพิจารณาประเด็นด้านวัฒนธรรม ประภาศรี ตีห่อไฟ (2538: 3) กล่าวว่า ความเจริญที่เป็นวัฒนธรรมมีลักษณะเป็นมรดกสังคม (social heritage) มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ ความรู้ที่สามารถถ่ายทอดในการศึกษาอบรม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีของการดำเนินชีวิต สร้างลักษณะกลุ่มชนที่บูรณาการ (integrate) ลักษณะหรือวิถีทางการประพฤติปฏิบัติตน เป็นลักษณะเฉพาะที่เรียกว่า เอกลักษณ์ของชาติ ซึ่งมีองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นวัฒนธรรม คือ

1. องค์วัตถุ (instrumental and symbolic object) คือผลผลิตจากความคิด เช่น สถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ภาษา เป็นต้น
2. องค์การ (organization) คือระบบและโครงสร้างสังคม

3. องค์พิธีการ (usage) คือขนบธรรมเนียมประเพณีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย

4. องค์มติ (concept) คือความเชื่อ อุดมคติ ความคิด และความเข้าใจ

ด้านองค์วัตถุซึ่งประกอบด้วยงานศิลปกรรมต่าง ๆ เช่น เครื่องปั้นดินเผา จะพบว่าผลิตทางภูมิปัญญาของไทยเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่สอดคล้องกันอยู่ในจิตใจ และวิถีชีวิตของคนไทย ดังที่ จานงค์ ทองประเสริฐ (2539: 3) กล่าวว่า สิ่งดั้งเดิมที่เป็นวัตถุศิลปวัฒนธรรม หากศึกษาวัฒนธรรมและปรัชญาจะพบเห็นความงาม ความอ่อนช้อย ความลึกซึ้ง และที่สำคัญคือเป็นเรื่องของจิตใจ วัฒนธรรมของไทยมีมิติที่ 4 คือจิตใจ เพราะการสร้างศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ เกิดจากจิตเป็นตัวกำหนด ซึ่งเป็นจิตอันบริสุทธิ์ งานศิลปะจึงมีความบริสุทธิ์ งดงาม ซึ่งเป็นเรื่องของความเชื่อ อุดมคติ ความคิด และความเข้าใจ (องค์มติ)

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2539: 114-115) ยังกล่าวถึงความรู้สึกด้านจิตใจที่คนเรามีต่อวัตถุที่สร้าง โดยกล่าวอ้างถึง P.Berger ซึ่งกล่าวว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากผลิตผลของมนุษย์ทั้งหมด (totality of man product) เป็นองค์รวมทั้งหมดของมนุษย์ ซึ่งมีทั้งสิ่งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม กล่าวคือ มนุษย์สร้างสิ่งที่เป็นวัตถุ และระเบียบของครุต่าง ๆ (objective side of culture) และมนุษย์ยังสร้างความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อวัตถุนั้น ๆ ด้วย (subjective side of culture) เป็นการให้ความรู้สึกด้านความหมาย ความตั้งใจ ความเชื่อ ซึ่งไม่สามารถแยกความรู้สึก และวัตถุที่สร้างขึ้นออกจากกันได้

ในด้านคุณค่าความงามของศิลปกรรมไทย จะพบความงามอันเป็นแบบอย่างเฉพาะคน ที่เกิดจากภูมิปัญญาของไทย และดำรงอยู่ในวิถีชีวิตคนไทย การเรียนรู้ความงามจากประสบการณ์จึงทำให้เรามีความรู้ความเข้าใจ ได้สัมผัสกับความสวยงามด้วยความรู้สึกสุนทรีย์ ประสบการณ์ที่เกิดขึ้นทำให้เราเห็นคุณค่า เกิดความชื่นชมในสิ่งนั้น ๆ ผลลัพธ์โดยตรงที่เราได้รับคือ ความเอิบอิ่ม และความรู้สึกของเราเต็มสมบูรณ์ขึ้นในความเป็นมนุษย์ (ฉรุทร์ สุทธิจิตต์, 2537: 55) อีกทั้งก่อให้เกิดความรู้ดีร่วมผูกพันในงานศิลปกรรมนั้น เกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหน เพราะเห็นในคุณค่าของศิลปกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนของคน เกิดความเข้าใจในวิถีชีวิตของตนเอง เกิดทัศนคติที่ดีต่อตนเอง ชุมชนที่มีสิ่งอันควรค่าต่อการดูแลรักษา อีกทั้งเป็นสิ่งที่ชุมชนคิดและเชื่อร่วมกันในคุณค่าของศิลปกรรมนั้นและตั้งสมมติบทกวีมาจากภูมิปัญญาและวิถีชีวิตแห่งตน (บุญเทียน ทองประสาน, 2531: 65)

จากลักษณะเด่นของงานศิลปกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนแล้วมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้น จะพบว่าเครื่องปั้นดินเผาเป็นงานศิลปกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชนเป็นอย่างยิ่ง นับตั้งแต่ความเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่ทุกคนในชุมชนสามารถผลิตได้ เพื่อตอบสนองความต้องการด้านความงามทางจิตใจ และประโยชน์ใช้สอยในชีวิตประจำวัน อาทิ การทำภาชนะต่าง ๆ

เครื่องประดับ เครื่องราง ตุ๊กตา เป็นต้น เครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นงานศิลปกรรมที่มีความคงทนถาวร ไม่ย่อยสลายไปกับกาลเวลา ประกอบกับความงามที่มีเอกลักษณ์ จึงทำให้เครื่องปั้นดินเผาเป็นงานศิลปะที่มีค่าสูงทางจิตใจ เป็นเครื่องแสดงถึงภูมิปัญญาของชุมชน และเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่นานาประเทศให้การยอมรับ คุณค่าเหล่านี้ย่อมทำให้ผู้ผลิตเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจ และเกิดทัศนคติที่ดีต่อเครื่องปั้นดินเผา

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาซึ่งเป็นงานหัตถกรรมฝีมือที่ชุมชนสามารถผลิตด้วยเครื่องมืออย่างง่าย รวมทั้งวัตถุดิบที่สามารถหาได้ในชุมชน เป็นการลดการพึ่งพาจากสังคมภายนอกได้เป็นอย่างดี อีกทั้งขั้นตอนการผลิต นับตั้งแต่การหาแหล่งวัตถุดิบ การออกแบบ การปั้น การเคลือบ การเผา การจำหน่าย ก่อให้เกิดการรวมกลุ่มการผลิต และการมีกิจกรรมร่วมกันในเรื่องการวิจารณ์รูปแบบที่ผลิต การแบ่งงานกันทำตามความถนัด เช่น การขึ้นรูปทรง การเขียนลาย การช่วยกันเผา และการรวมกลุ่มจำหน่าย เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ ระหว่างบุคคลขึ้นในชุมชน ส่งผลให้เกิดทัศนคติที่ดีต่อเพื่อนบ้าน ต่อตนเอง และต่อชุมชน อันจะส่งผลถึงความผูกพันต่อชุมชนอีกด้วย (มานพ ถนอมศรี สัมภาษณ์, 9 มีนาคม 2541) เทคโนโลยีหรือเศรษฐกิจเป็นการศึกษาแยกส่วนเป็นเรื่อง ๆ แต่วัฒนธรรมเป็นภูมิปัญญาที่สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อคนทั้งหมด สามารถดำรงชีวิตร่วมกันอย่างได้ดุลยภาพระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมจึงเป็นภูมิปัญญาที่เป็นบูรณาการ และมีจุดมุ่งหมายที่ดุลยภาพของการดำรงชีวิตร่วมกันแบบยั่งยืน (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539: 159) อีกทั้งยังมีอิทธิพลสูงมากต่อการพัฒนาสังคมทุกด้าน การเปลี่ยนแปลงเชิงพัฒนาจะเกิดขึ้นไม่ได้หรือเกิดขึ้นไม่ดี หากการเปลี่ยนแปลงนั้น ๆ มิได้คำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรม (ประเวศ วะสี อ้างถึงใน คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2539: 80)

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 1 ลักษณะเด่นและคุณค่าของเครื่องปั้นดินเผา

งานศิลปกรรม	ลักษณะเด่น	คุณค่า
เครื่องปั้นดินเผา	- ศิลปพื้นบ้าน ชุมชนผลิตขึ้นได้เอง - ให้เครื่องมืออย่างง่าย	- คอบสนองวิถีชีวิตด้านความงาม จิตใจ ความมั่นใจ ประโยชน์ใช้สอย - ลดการพึ่งพาสงครามภายนอก
	- การผลิตที่ใช้ความสามารถ ทางสุนทรียะ และความรู้ ทางวิทยาศาสตร์ด้านวัตถุ น้ำเคลือบ และการเผา	- ความมั่นใจในตนเอง สมบัติทาง วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ภูมิปัญญาท้องถิ่น
	- ขั้นตอนการผลิต เช่น การหาแหล่งวัตถุดิบ การออกแบบ การปั้น การเขียนลาย การจำหน่าย	- กิจกรรมการรวมกลุ่ม ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนบ้าน ก่อให้เกิดความรู้ ทักษะ ต่อตนเองและชุมชน
	- การทำที่ต่อเนื่องเป็นวิถีชีวิต	- ความผูกพันต่อชุมชน

ในประเด็นของวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดทัศนคติ และการปฏิบัติร่วมกันในสังคม ตามหลักจิตวิทยาการศึกษา Allport (1960) กล่าวว่า ทัศนคติเป็นสภาวะความพร้อมด้านจิตใจที่เกิดจากประสบการณ์ ซึ่งเป็นสิ่งกำหนดทิศทางของบุคคลที่มีต่อบุคคล สิ่งของ และสถานการณ์ ทัศนคติจะก่อรูปจากการเรียนรู้วัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมในสังคม เกิดจากประสบการณ์ของคน และเกิดจากการเลียนแบบบุคคลที่ตนให้ความสำคัญและรับเอาทัศนคตินั้นมาเป็นของตน

อีกทั้ง Belkin & Skydell (1979) กล่าวถึงทัศนคติว่าเป็นความรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ หลังจากทีบุคคลมีประสบการณ์ในสิ่งนั้น อาจเป็นความรู้สึกในทางบวก ทางลบ หรือเป็นกลางต่อเหตุการณ์ หรือสิ่งของต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอที่จะแสดงความรู้สึกออกมาเป็นพฤติกรรมต่าง ๆ ทั้งพฤติกรรมภายนอกที่สังเกตได้และพฤติกรรมภายในที่สังเกตไม่ได้ หรือเป็นพฤติกรรมที่เป็นกลางก็ตาม (อ้างถึงใน ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2534: 207)

นอกจากนี้ทัศนคติยังเป็นองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความผูกพันขึ้นในบุคคล ดังที่ Judith Feeney and Patricia Noller (1996: 96-97) กล่าวถึงองค์ประกอบของความผูกพันว่าเกี่ยวข้องกับ ความเชื่อ ทัศนคติ และความคาดหวังของคนต่อผู้อื่น อีกทั้งยังมีส่วนสัมพันธ์กับ ความจำจาก ประสบการณ์ที่ตนเกี่ยวข้องของความต้องการและเป้าหมายของความผูกพัน ซึ่ง ศรีศักร วัลทิโกดม กล่าวว่า ความผูกพันเป็นลักษณะของความเป็นเจ้าของ ท้องถิ่นฯ ได้รับการพัฒนาแบบวัฒนธรรมชุมชน สิ่งใดที่เป็นของดีในชุมชนควรรักษาไว้ เพื่อสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของท้องถิ่น (sense of belonging) ให้เกิดความรัก ความหวงแหนท้องถิ่น (สัมภาษณ์, 7 กรกฎาคม 2541)

Stinner Loon and Chung (1990:495) กล่าวว่าความผูกพันต่อชุมชนเป็นการเชื่อมโยงด้านการ รับรู้ และด้านพฤติกรรมของบุคคลกับชุมชนที่อยู่อาศัย ซึ่งความผูกพันนี้จะมีลักษณะของความ เกี่ยวข้องกับความเป็นมิตรและความรู้สึก อีกทั้ง Wasserman (1982: 423) ยังให้ความสำคัญต่อความ ผูกพันว่า เป็นลักษณะของความเป็นปึกแผ่นของชุมชน และความพึงพอใจต่อชุมชน ที่แสดงออกใน รูปของความพึงพอใจระหว่างบุคคล ความพึงพอใจกับสภาพแวดล้อม และความพึงพอใจในด้าน เศรษฐกิจ

ความผูกพันต่อชุมชนเป็นองค์ประกอบหนึ่งในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับ ทัศนคติของบุคคลในชุมชนที่มีต่อชุมชน ความรู้สึกดังกล่าวมีลักษณะเป็นเจ้าของชุมชนที่ตน อาศัยอยู่ มีความรู้สึกภูมิใจ ความพึงพอใจต่อบุคคล สภาพแวดล้อม เศรษฐกิจ ความเป็นปึกแผ่นของ ชุมชน และมีความจงรักภักดีต่อชุมชนโดยไม่ละทิ้งไป

จากข้อมูลดังกล่าวจะพบว่า พฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากประสบการณ์การเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ และการเลียนแบบบุคคลที่ตนเองยอมรับ ประกอบกับข้อมูลด้านการพัฒนาแบบ องค์กรวมเพื่อให้เกิดความสมดุลในการพัฒนา โดยอาศัยแนวทางการพัฒนาด้านวัฒนธรรมซึ่งเป็นสิ่งที่ ยอมรับร่วมกันในสังคมเป็นเวลายาวนาน และในส่วนของวัฒนธรรมนั้นประกอบด้วยองค์วัตถุที่เป็น รูปธรรมเด่นชัดคือ งานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดประสบการณ์ร่วมทางสุนทรียะแก่ชุมชน ส่งผลให้ เกิดความรัก ความเชื่อ และทัศนคติ ร่วมกันของคนในชุมชน จนเกิดเป็นความรู้สึกเห็นในคุณค่า ความหมายและความสำคัญของศิลปกรรมว่ามีผลกระทบต่อจิตใจของคน มีความสำคัญต่อวิถีชีวิต ของตน และการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน จนเกิดตระหนักว่าชุมชนที่ตนอาศัยอยู่มีสิ่งที่มีคุณค่าควร แก่การรักษาให้ยั่งยืนต่อไป

หากคนในชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อตนเองและชุมชนดังนี้แล้ว ย่อมก่อให้เกิดพฤติกรรมที่ดีใน การดำรงชีวิต หรือพฤติกรรมในทางบวกที่จะเอื้อประโยชน์ในการพัฒนาตนเองและชุมชน อีกทั้งการ

ดังที่ อมรา พงศาพิชญ์ (2538: 34) กล่าวว่า สังคมและวัฒนธรรมเป็นสองสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ และมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันอย่างลึกซึ้ง วัฒนธรรมเกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคม และจิตใจของมนุษย์ วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ช่วยประสานและผูกมัดไว้ในสังคมเดียวกัน เป็นสิ่งที่จะช่วยทำให้โครงสร้างของสังคมคงอยู่ เพราะเป็นการเสริมสร้างความผูกพันทางจิตใจเข้าไว้ด้วยกัน

ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมและสังคมว่ามีลักษณะอย่างไร โดยศึกษาคุณค่าด้านวัฒนธรรมผ่านผลงานศิลปกรรมเครื่องปั้นดินเผา ทั้งนี้เนื่องจากเครื่องปั้นดินเผา เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมด้านองค์วัตถุ ที่มีความผูกพันกับชุมชนในฐานะเป็นศิลปพื้นบ้านที่ชุมชนส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในการผลิต ขบวนการผลิตมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในชุมชน มีการใช้ วัตถุดิบที่เป็นทรัพยากรในชุมชน มีขั้นตอนการผลิตที่อาศัยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดกลุ่ม การผลิตและความสัมพันธ์ในชุมชน อีกทั้งคุณค่าความงามมีลักษณะเฉพาะและตอบสนองความพึงพอใจ คุณค่าด้านประโยชน์ใช้สอยยังตอบสนองการใช้งานในชีวิตประจำวัน และสามารถสร้างฐานะทาง เศรษฐกิจได้เป็นอย่างดี ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดจากการเรียนรู้ภายในสังคมของตน ส่งผลเกิดความรู้รัก ด้านความรัก ความตระหนัก ความเชื่อมั่น ความภูมิใจ และความศรัทธา ในคุณค่าของศิลปกรรมไทย อันจะส่งผลถึงการมีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง และเกิดความผูกพันกับชุมชนที่ตนอาศัยอยู่อย่างไร ซึ่งสัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2540: 98) กล่าวถึงความผูกพันกับท้องถิ่น (home-land bondage) ว่าเป็น เงื่อนไขสำคัญที่ทำให้ท้องถิ่นพัฒนา เพราะถ้าชาวบ้านส่วนใหญ่ละทิ้งถิ่นฐานเพื่อไปทำงานต่างจังหวัด ท้องถิ่นนั้นย่อมก้าวหน้าไปได้ยาก เนื่องจากขาดชาวบ้านมาร่วมในกระบวนการพัฒนา แต่ถ้าชาวบ้าน รักและภูมิใจที่จะอยู่และช่วยกันสร้างความเจริญให้กับท้องถิ่นของตน โดยไม่ย่อท้อต่อการต่อสู้ฟันฝ่า อุปสรรคทั้งปวง ท้องถิ่นนั้นย่อมได้รับการพัฒนาไปด้วยดีในเวลาอันควร การให้ความสำคัญในการพัฒนาชุมชนจึงเน้นความสามัคคี การให้ความร่วมมือ และการยอมรับในการพัฒนาตนเองและ ชุมชน เพื่อรักษาความเป็นชุมชนที่มีคุณค่าของตน และปรับประยุกต์ให้เข้ากับความเจริญที่เข้ามาสู่ ชุมชนของตนได้ต่อไป

คำถามที่ใช้ในการวิจัย

1. มีคุณค่าอะไรบ้างในศิลปกรรมเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน
2. คุณค่าศิลปกรรมเครื่องปั้นดินเผาสามารถสร้างทัศนคติที่ดีแก่ตนและความผูกพันกับชุมชน หรือไม่อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาเชิงวิเคราะห์คุณค่าศิลปกรรมของชุมชนที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา
2. ศึกษาเชิงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชนของชาวบ้านที่ผลิตเครื่องปั้นดินเผา
3. สร้างรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาคุณค่าศิลปกรรมที่สัมพันธ์กับทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน ซึ่งมีขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. ประเด็นที่ศึกษา
 - 1.1 คุณค่าศิลปกรรมเครื่องปั้นดินเผา
 - 1.2 ทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน
2. แหล่งข้อมูล ประกอบด้วย
 - 2.1 เอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรองที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม ศิลปกรรม เครื่องปั้นดินเผา ทุนทรัพยากร จริยธรรม ทัศนคติ ความผูกพันกับชุมชน การพัฒนาชุมชน
 - 2.2 ผู้เชี่ยวชาญและนักการศึกษาด้านวัฒนธรรม ศิลปกรรม และการศึกษา
 - 2.3 ชาวบ้านที่ปฏิบัติงานด้านศิลปกรรมเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนบ้านแก้ว จังหวัดสุโขทัย และชุมชนทุ่งไผ่ จังหวัดนครราชสีมา (นามสมมุติ)

ข้อจำกัดในการวิจัย

การศึกษาคุณค่าศิลปกรรม ทัศนคติต่อตนเอง และความผูกพันต่อชุมชน เป็นการศึกษาข้อมูลภาคสนามที่จำเป็นต้องใช้เวลาในการศึกษาต่อเนื่องเป็นระยะเวลาาน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทุกด้าน แต่การวิจัยมีข้อจำกัดเรื่องเวลา จึงศึกษาจากช่างปั้นที่เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักทั้งสองชุมชนจำนวน 51 คน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 204 คน ในระยะเวลาประมาณ 1 ปี ผู้วิจัยจึงตรวจสอบข้อมูลสามเส้ากับกรอบทฤษฎี ผู้เชี่ยวชาญ สังเกตพฤติกรรม และกับแหล่งข้อมูลด้วยตนเอง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่แท้จริงและเป็นตัวแทนได้มากที่สุด

ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ข้อมูลปฐมภูมิเกี่ยวกับคุณค่าเครื่องปั้นดินเผา ทักษะคิดต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน ที่ได้จากการสัมภาษณ์เจาะลึก และการสนทนากลุ่ม ถือเป็นตัวแทนความคิดเห็นของชาวบ้านที่ปฏิบัติงานเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนบ้านแก้ว จังหวัดสุโขทัย และชุมชนทุ่งไผ่ จังหวัดนครราชสีมา
2. รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรม กับการสร้างทักษะคิดต่อตนเอง และความผูกพันกับชุมชน ถือเป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะในเขตพื้นที่ที่ศึกษา การนำรูปแบบดังกล่าวไปใช้ในชุมชนอื่น ควรประยุกต์ตามความเหมาะสมในแต่ละชุมชน
3. รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทักษะคิดต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน เป็นรูปแบบที่เสนอขึ้นเพื่อเป็นทางเลือกในการพัฒนาชุมชนต่อไป
4. ชื่อบุคคลและสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเป็นนามสมมุติเพื่อให้เกียรติแก่ผู้ให้ข้อมูลและรักษาแนวปฏิบัติของการวิจัยเชิงคุณภาพ

แนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

แนวคิดในการวิจัยประกอบด้วย 2 แนวคิด คือ 1) แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมและคุณค่าศิลปกรรม 2) แนวคิดเรื่องทักษะคิดและความผูกพันกับชุมชน

แนวคิดที่ 1 : แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมและคุณค่าศิลปกรรม

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมและคุณค่าศิลปกรรมที่ใช้ในการวิจัย โดยสรุปดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสมดุล (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2539, งานพิศ สัตย์สงวน 2531, วิรุทธ วิเชียรโชติ 2538, ประเวศ วะสี 2539)
2. วัฒนธรรมสร้างกลุ่มชนที่มีการปฏิบัติตนที่ประกอบด้วยภูมิปัญญา สืบทอด เรียนรู้คุณค่าและความหมาย ส่งผลถึงจิตใจ ความรู้สึก จิตสำนึก ค่านิยม ทักษะคิด การรวมกลุ่มและพฤติกรรมของชุมชน (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2539, กาญจนา แก้วเทพ 2539, ฌรุฑ์ สุทธจิตต์ 2537, อำนง ทองประเสริฐ 2539, ประภาศรี สีหอำไพ 2538)

3. ศิลปกรรมก่อให้เกิดความรู้สึกทางสุนทรีย์ โดยเกิดจากการเรียนรู้ และการตอบสนอง ต่องานศิลปกรรมนั้น ซึ่งหากเรียนรู้มากเท่าใดจะเกิดเป็นประสบการณ์ทางสุนทรีย์ และความคิด รวบรวมในเวลาต่อมา (อารี สุทธิพันธุ์ 2535, วิรุณ ตั้งเจริญ 2532)

4. การรับรู้ความงาม สามารถรับรู้ในประเด็นต่าง ๆ คือ

4.1 การรับรู้ตามแนวปรัชญา จิตนิยม วัตถุนิยม และสัมพัทธนิยม (ทวีเกียรติ ไชยขยงศ : 2538)

4.2 การรับรู้ตามหลักการประเมินทางศิลปกรรม ดังนี้

4.2.1 การพิจารณาองค์ประกอบศิลป์และการจัดองค์ประกอบ

4.2.2 รูปแบบการพิจารณาความงาม ได้แก่ การพรรณนา การวิเคราะห์ การตีความ และการตัดสิน

4.3 การรับรู้ความงามตามแนวจริยธรรม ได้แก่ การให้ความหมาย และการให้คุณค่า

5. คุณค่าในการพัฒนาบุคลิกภาพและอารมณ์ หมายถึง คุณค่าที่เกิดจากการเรียนรู้และปฏิบัติงานศิลปะ เกิดเป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาคน ในด้านพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะ ดังนี้

5.1 พุทธิพิสัย หมายถึง องค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดพุทธิปัญญาด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ เรื่องประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ขบวนการผลิต การรู้จักคิด รู้จักทำ และรู้จักแก้ปัญหาเป็น

5.2 จิตพิสัย หมายถึง องค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกต่าง ๆ ขึ้นในบุคคล เช่น การเกิดความรู้สึกเป็นสุข เพลิดเพลิน สมาธิ ปิติ ซาบซึ้ง ยินดี รัก ห่วงแทน ภูมิใจ ศรัทธา เชื่อมมั่น ขอมรับ ตระหนัก และสำนึกความเป็นไทย อีกทั้งยังรวมถึงคุณค่าด้านจริยธรรม อันหมายถึง ความรู้สึกทางจิตใจ ที่ให้คุณค่า และให้ความหมายต่องานศิลปกรรมที่ตนทำขึ้น

5.3 ทักษะ หมายถึง องค์ความรู้ที่ก่อให้เกิดความสามารถในการทำงาน ที่แสดง ออกในรูปของ ความเชี่ยวชาญ ความชำนาญ ความคิดสร้างสรรค์ การประยุกต์ และการแก้ปัญหา ในการทำงาน

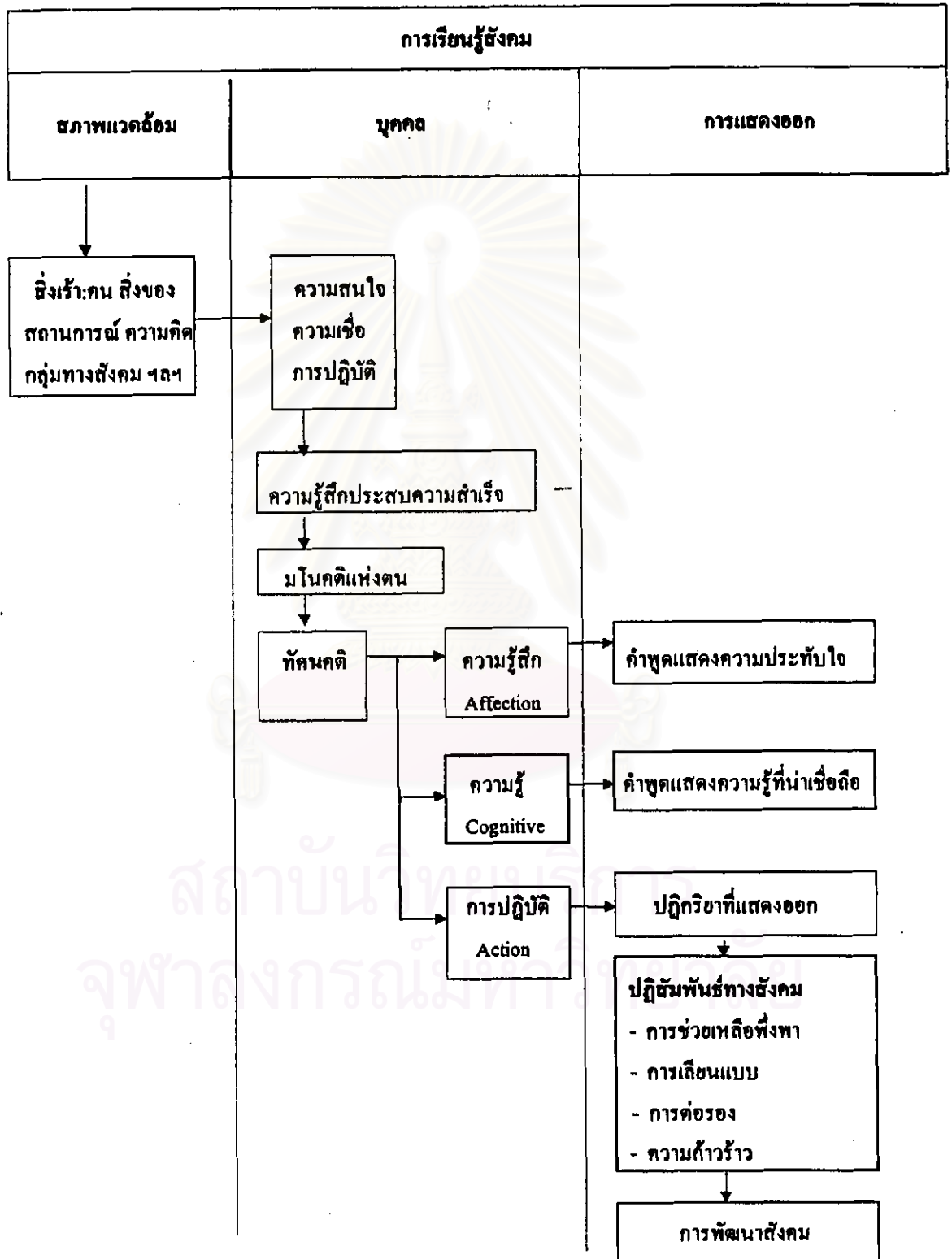
องค์ความรู้ทั้ง 3 ประการ มีความสัมพันธ์ก่อให้เกิดทัศนคติต่อตนเองในด้านต่าง ๆ เช่น การให้คุณค่าต่อตนเอง - ต่อสิ่งที่ตนสร้างขึ้น ความมั่นใจในความสามารถของตน ความรักและ เชื่อมมั่นในสิ่งที่ทำ ความรู้สึกที่เกิดขึ้นนี้จะส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมที่เป็นวิถีชีวิต และความผูกพันต่อชุมชน ในเวลาต่อมา (วิรุณ ตั้งเจริญ 2532, ประภาศรี สีหอำไพ 2539)

แนวคิดที่ 2 : แนวคิดเรื่องทัศนคติและความผูกพันกับชุมชน

แนวคิดเรื่องทัศนคติและความผูกพันกับชุมชนที่ใช้ในการวิจัย โดยสรุปดังนี้

1. ทัศนคติเป็นความรู้สึก ความเชื่อ และเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่ฝังอยู่ในจิตใจของบุคคล หากมีสิ่งเร้าอย่างใดอย่างหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อและทัศนคติแล้ว บุคคลจะแสดงออกมาตามความเชื่อ และความรู้สึกนั้น
2. ทัศนคติเกี่ยวข้องกับองค์ประกอบหลัก 3 ประการ ดังนี้
 - 2.1 ความรู้หรือความเชื่อถือของบุคคล
 - 2.2 ความรู้สึกหรืออารมณ์ของบุคคล
 - 2.3 พฤติกรรมของบุคคล
3. การเกิดและการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ เกิดจากการเรียนรู้ การเพิ่มประสบการณ์ โดยมีองค์ประกอบที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการเกิดและการเปลี่ยนทัศนคติที่สำคัญคือ วัฒนธรรม ครอบครัว กลุ่มเพื่อน และบุคลิกภาพ นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับลักษณะเฉพาะของตัวบุคคล เช่น การเลือกรับรู้ การหลีกเลี่ยง และการสนับสนุนของกลุ่ม
4. การรับรู้คุณค่าตนเองและชุมชนก่อให้เกิดทัศนคติต่อตนเองและชุมชน หากทัศนคติเป็นไปในทางบวก จะพัฒนาเป็นความรู้สึกผูกพันกับชุมชน (สุวรรณี บะกะกร 2539, Stinner Loon and Chung 1990)
5. ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบทัศนคติกับการแสดงออกของ Tridandis และจากการศึกษาเอกสารพบความสัมพันธ์เกี่ยวกับมโนคติแห่งตน สิ่งแวดล้อม ความสนใจ ความสามารถแห่งตน ความเชื่อ จิตพิสัย ค่านิยม การเรียนรู้ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผู้วิจัยจึงสร้างเป็นแผนภูมิความสัมพันธ์ ดังนี้

แผนภูมิที่ 1 ความสัมพันธ์การเรียนรู้สังคมกับการแสดงออก

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

คุณค่าศิลปกรรม หมายถึง คุณค่าของเครื่องปั้นดินที่ก่อให้เกิดสุนทรียภาพ จริยธรรม บุคลิกภาพ อารมณ์ พฤติกรรมทางศิลปกรรม พฤติกรรมทางสังคม และความมั่นคงทางเศรษฐกิจ

คุณค่าด้านสุนทรียะ หมายถึง คุณค่าศิลปกรรมเครื่องปั้นดินเผาที่ก่อให้เกิดความรู้สึกด้าน ความงามอันเกิดจากองค์ประกอบศิลป์

คุณค่าด้านจริยธรรม หมายถึง คุณค่าของเครื่องปั้นดินเผาที่ก่อให้เกิดความรู้สึกด้านการให้ คุณค่า ความหมาย และความดี

บุคลิกภาพ หมายถึง คุณลักษณะทางความคิดและพฤติกรรมของชาวบ้านในด้านต่าง ๆ เช่น ระบบความคิด ความเชื่อ และการแสดงออก

อารมณ์ หมายถึง คุณลักษณะทางความรู้สึกของชาวบ้าน ในด้านต่าง ๆ เช่น ความมีสมาธิ ความสุข ความเพลิดเพลิน ความภูมิใจ

พฤติกรรมทางศิลปกรรม หมายถึง ความคิดหรือการแสดงออกของชาวบ้านที่มีต่อการ สร้างงานเครื่องปั้นดินเผา เช่น การเรียนรู้ การสังเกต การผลิต การเลียนแบบ การประยุกต์ การสร้างสรรค์และการแก้ปัญหาการทำงาน

พฤติกรรมทางสังคม หมายถึง ความคิดหรือการแสดงออกของชาวบ้านที่มีต่อชุมชนของคน เช่น การรวมกลุ่ม การให้ความร่วมมือ การแสดงความคิดเห็น ความห่วงใยชุมชน และความผูกพัน กับชุมชน

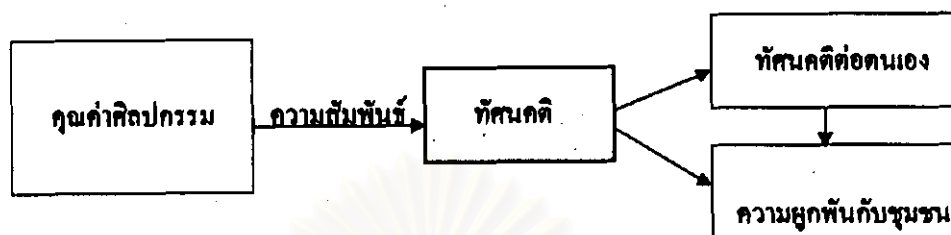
ทัศนคติต่อตนเอง หมายถึง ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวบ้านเกี่ยวกับ คุณลักษณะ สถานภาพ ความรู้ ความสามารถ เกียรติภูมิ และคุณค่าของตนเอง

ความผูกพันกับชุมชน หมายถึง ความคิด ความรู้สึก ความเชื่อ และพฤติกรรมของชาวบ้าน ที่มีต่อชุมชนที่คนอาศัยอยู่

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

1. ได้รับทราบคุณค่าศิลปกรรมเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนของไทย
2. ได้รับทราบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและ ความผูกพันกับชุมชนของประชาชนในแหล่งวัฒนธรรมด้านศิลปกรรมเครื่องปั้นดินเผา
3. สามารถนำรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและ ความผูกพันกับชุมชนมาเป็นแนวทางในการเรียนรู้เพื่อพัฒนาชุมชน
4. สามารถนำคุณค่าศิลปกรรมเป็นแนวทางในการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเพื่อพัฒนาศักยภาพ ชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง
5. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาคุณค่าของคุณลักษณะไทย และวัฒนธรรมด้านอื่นต่อไป

แผนภูมิที่ 2 ความสัมพันธ์ของแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย

แผนภูมิที่ 3 ความสัมพันธ์ของความรู้เดิม ปัญหาการวิจัย การวิจัย และความรู้ใหม่

ความรู้เดิม	ปัญหา	กระบวนการวิจัย	ความรู้ใหม่
ศิลปกรรม	<ul style="list-style-type: none"> - คุณค่าศิลปกรรม - ความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน 	การวิจัยเชิงคุณภาพ	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อค้นพบคุณค่าศิลปกรรม - รูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย